

Ekonomický časopis po päťdesiatich rokoch – a čo ďalej

Polstoročie trvania časopisu je už história, ktorá stojí za povšimnutie. Pravda, sú časopisy, ktoré vychádzajú dlhšie, avšak aj 50 rokov je pomerne dosť na to, aby sa overilo, nakoľko je miesto časopisu a jeho poslanie vo verejnom živote krajiny potrebné. Ekonomický časopis prežil, aj keď Slovensko, jeho ekonomika a postavenie vo svete prešli zložitým vývojom, ktorý sprevádzali hlboké zmeny – v politickom vnímaní, v ideológii i teoretickom myslení niekoľkých generácií ekonómov, hospodárskych pracovníkov či politikov. Isteže, mal pritom svoje lepšie a horšie obdobia – obdobia, keď kolísala jeho obsahová úroveň i náklad. Posledné desaťročie bolo azda najzložitejšie.

Spoločenské zmeny na začiatku deväťdesiatych rokov uvoľnili cestu k informáciám i slobodnému mysleniu. To však nepostačovalo na rovnako rýchle pochopenie situácie, v ktorej sa krajina, spoločnosť a jej ekonomika ocitli, a tým menej na teoretickú reflexiu procesov, ktoré sa začali. Keď sa presadilo smerovanie k obnove trhovej kapitalistickej ekonomiky, bolo len prirodzené, že sa začalo demontážou pilierov starého systému, a súčasne kladením základov systému, ktorý ho mal nahradiť. Problematické neboli ani tak otázky okolo výslednej podoby nového systému, ako skôr otázky spojené so spôsobom jeho vytvorenia. Tie zaplňali aj stránky Ekonomického časopisu a ostatnej odbornej tlače. Spory sa viedli o rýchlosť či radikálnosť zmien, o spôsob privatizácie, o budúcich štruktúrach sektorov, odvetví, regiónov i podnikovej sféry, o inštitúciách, legislatíve, očakávanom vývoji atď.

Je charakteristické pre toto obdobie, že ekonomické myslenie sa zaoberalo najmä projekciou a riešením úloh, ktoré určovala prevažne praktická politika, a po druhé, že pri takejto orientácii sa opieralo o koncepty vychádzajúce skôr z programových predstáv rôznych politických prúdov než z analýz východiskových stavov a skutočne prejavovaných vývojových tendencií, resp. z reálnych možností. Hospodárstvo sa istý čas nachádzalo v akejsi amorfnej podobe a teória nejakej cielenej zmeny ekonomického systému (transformácie) k dispozícii tiež nebola. Prevládala vôľa k zmenám, ktorá sa v ideovej oblasti riadila najmä vzormi, ku ktorým sa chcelo dospieť, a receptami určenými pre všetky transformujúce sa krajiny. Prístup k aktuálnym problémom v denníkoch, odborných týždenníkoch či v Ekonomickom časopise sa až tak výrazne neodlišoval. Odborné publikácie s kratšou periodicitou tak v značnej miere zastupovali úlohu, na ktorú bol povolaný Ekonomický časopis. Pravda, ten sa stále usiloval sprostredkovať aj

poznávanie širšieho teoretického kontextu ekonomických problémov i hospodárskeho diania, oboznamovať domácich i zahraničných čitateľov s výsledkami ekonomickej vedy, s vývojom a so zmenami vo svete, ako aj s inými odbornými informáciami. Rôzne špecifické problémy sa často týkali značne užšieho okruhu záujemcov a články o nich nemohli nahradiť potrebu hlbších teoretických analýz a pôvodných reflexií aktuálnych zložitých problémov. Tie chýbali – no, nie preto, že by im *Ekonomický časopis* neposkytoval svoje stránky, ale pretože „v ponuke“ neboli, resp. neboli zastúpené v takej miere, aby ich tu odborná verejnosť pravidelne hľadala či očakávala. Napriek tomu, časopis bol a stále je zrkadlom stavu ekonomického myslenia na Slovensku, i keď to v práve uplynulom čase neprechádzalo až takým úspešným obdobím.

Do akej miery tento stav vplýval na zníženie čitateľskej atraktívnosti časopisu, sa nedá jednoznačne povedať. So zmenami v ekonomických štruktúrach (štátnych riadiacich orgánov, podnikov a inštitúcií) zaniklo viacero stálych odberateľov, a okrem toho zároveň došlo aj k výraznému zhoršeniu finančných možností jeho vydavateľov. Klesajúce prostriedky z rozpočtov Slovenskej akadémie vied sotva stačili (a sotva stačia) na úhradu tlačiarenských nákladov. Na ostatné vydavateľské aktivity neostávalo a neostáva. Bolo treba upustiť od honorovania článkov i lektorských posudkov a vydávanie založiť iba na ochote autorov publikovať výsledky svojej výskumnej a odbornej činnosti v časopise, ktorý si ešte stále zachováva svoje vysoké renomé.

Ťažko bolo možné bez dodatočných nákladov preniknúť aj do novovznikajúcich hospodárskych štruktúr – do podnikovej sféry, medzi pracovníkov štátnej správy, tvoriacich sa inštitúcií, do bánk a ostatných kruhov, ktorým bol, či mohol byť obsah časopisu určený. Vzhľadom na veľké zmeny, ku ktorým došlo v tejto oblasti, by to bolo mimoriadne potrebné a vyžadovalo by to značnú aktivitu. To isté by sa dalo povedať o kontaktoch so zahraničnými redakciami príbuzných časopisov, univerzitami, výskumnými pracoviskami a pod. V každom prípade, ťaživá finančná situácia sa výrazne podieľa na ústupe *Ekonomického časopisu* z jeho predchádzajúcich pozícií vo výskumnej i v hospodárskej oblasti. Nebola však príčinou jedinou.

Pri päťdesiatom výročí doterajšieho trvania si vydavatelia i redakčná rada uvedomujú, že úspech päťdesiatročného trvania *Ekonomického časopisu*, nie je ešte dostatočnou zárukou, že – ak sa nezastavia nepriaznivé tendencie, ktoré ho už dlhší čas sprevádzajú – zostane takým aj v ďalších desaťročiach. Uvedomujú si tiež, že obrat, najmä vo zvýšení nákladu nezávisí iba od prekonania finančných bariér. Podmienkou úspechu aj v tomto smere je predovšetkým zvyšovanie obsahovej atraktívnosti. K tomu by na prahu nového ročníka chceli vydavatelia i redakčná rada prejaviť svoju vôľu i pripravenosť. Bilancujúc vlastné možnosti

i potenciál, ktorý by sa dal pri pokuse o zvýšenie obsahovej úrovne časopisu mobilizovať v súčasnom slovenskom, príp. i širšom prostredí, prichádzajú k záveru, že predpoklady sa v čomsi predsa len zlepšili.

Ak pred desiatimi rokmi, pri odštartovaní 41. ročníka pani Zora Kominková, vtedajšia hlavná redaktorka, vo svojom úvodníku konštatovala, že v príspevkoch autorov išlo (v tom čase) skôr o „hľadanie inšpirácii v skúsenostiach vyspelých trhových ekonomik“... než o „...tvorivý príspevok slovenských a českých ekonomov k riešeniu naliehavých problémov ...ekonomickej súčasnosti“, možno už dnes predsa len badať istú emancipáciu a úzka závislosť od týchto prameňov „inšpirácie“ badateľne klesá. Svoju úlohu tu zohrala najmä vlastná historická skúsenosť, ktorou slovenská spoločnosť prešla, a nová generácia ekonomov a politikov, ktorá sa stáva hlavným nositeľom tejto skúsenosti. Vlastné poznávanie – v teórii aj v praxi – nesporne pokročilo. Spätná konfrontácia výsledkov transformácie s východiskovými konceptmi vedie k permanentnému kritickému prehodnocovaniu pôvodných myšlienok i hospodárskej a politickej praxe, na ktorom sa už aj domáci autori samostatne podieľajú.

Zmenil sa však aj objekt ekonomického skúmania či nazerania. Dnes už nejde iba o projekty a reformy – aj keď nás ich stále čaká ešte dosť –, ale aj o reálnu ekonomiku. Tá už medzitým nadobudla vlastnú dynamiku, sama otvára problémy a kladie otázky, ktoré predpokladajú objasňovanie príčin, poznávanie súvislostí, mechanizmov či trendov. Ukazuje sa tiež, že problémy, ktoré tlačia túto ekonomiku a spoločnosť, nie sú iba všeobecné alebo štandardné, ale v porovnaní s praxou známych ekonomik i špecifické, a ako také si vyžadujú aj pôvodné objektívne teoretické analýzy a riešenia. Tento fakt vnímajú pracovníci výskumu, ale aj praxe. Viaznuca tvorba zdrojov, zadlžovanie podnikov, štátu i celého verejného sektora, úpadky bánk, deficity obchodnej a platobnej bilancie, chronické schodky štátneho rozpočtu, nezamestnanosť, menové problémy atď., sú síce problémy, ktoré sa vyskytujú vo všetkých trhových ekonomikách, no ak sa objavujú súčasne v celej komplexnosti a v takom rozsahu, a trvajú tak dlho ako u nás a v iných transformujúcich sa krajinách, potom už asi nejde o obvyklé cyklické výkyvy, ktorých priebeh poznáme z tradičných kapitalistických ekonomik.

Ide o následky predchádzajúcich chybných krokov, nevyhnutnú daň za zmenu systému, o dočasný stav vyvolaný nedokončenými reformami?

To sú otázky, ktoré vyvolávajú skepsu, kritiku, aj podnety k hľadaniu príčin a východísk – na úrovni národného hospodárstva, odvetví, regiónov i podnikov. Po neúspešných investíciách, či ľahkomyselných úveroch, sa treba vážne zaoberať dopytom, konkurenciou, celkovým stavom a vývojom trhov, cenami, nákladmi, výrobnými štruktúrami a faktormi, ktoré nebadat' vždy celkom na povrchu. Krachy bánk vyvolali potrebu veľkých úvah o podmienkach úverovania

a kapitálového krytia, a napokon viedli k nápravným zmenám. Rast štátneho a verejného dlhu zasa núti reformovať daňový systém i systémy dôchodkového a sociálneho zabezpečenia. Nedá sa vylúčiť, že po nevydarených pokusoch budú nasledovať pokusy ďalšie, opreté o podobné základy ako predtým. Avšak diskusia pred realizáciou vážnych opatrení, ako aj hodnotenie týchto opatrení potom, už dnes spravidla sprevádza – a bude celkom iste sprevádzať – oponentúra, ktorá posúva ekonomické myslenie na iný stupeň ako pred časom. Aj dopyt po rôznych expertízach a bezradnosť politických orgánov dokazujú, že teoretické ekonomické skúmanie sa nenachádza za hranicami záujmu ľudí hospodárskej praxe.

V tomto prostredí, ako sa nazdávame, rastie aj šanca Ekonomického časopisu udržať si charakter teoretického časopisu, a zároveň ostať pritažlivým pre hospodársku prax – pre národohospodárov, podnikateľov, finančníkov, pracovníkov bánk, obchodu a pre ďalšie profesie ekonomickej či spoločenskej povahy. Nechystáme sa konkurovať hospodárskym dennikom a týždennikom tam, kde je významná včasná informácia, potreba rýchlej komunikácie a orientácie, kde sa poznatky skôr rozširujú a presadzujú než dokazujú alebo analyzujú. Chceme však, aby sa Ekonomický časopis plne angažoval na riešení všetkých problémov hospodárskej praxe, ktoré si žiadajú hlbšie poznávanie – fundované analýzy skúseností, procesov, faktov, t. j. uplatňovanie metód, s ktorými pracuje veda.

Uvedomujeme si, že tento zámer môžu vydavatelia naplniť iba v takom rozsahu, v akom získajú k spolupráci súčasnú ekonomickú obec a jej myšlienkový potenciál – t. j. ekonomické univerzity, výskumné ústavy ekonomického zameraania, hospodárskych pracovníkov všetkého druhu, od ministerstiev až po podniky. Tento potenciál môže Ekonomický časopis ťažko prekročiť. Bolo by však možné – vzájomnou komunikáciou, vhodnými podnetmi, diskusiami, priamymi kontaktmi s autormi, rozhovormi s rôznymi odborníkmi a pod. – zvýšiť jeho využívanie. K naplneniu tohto cieľa by vydavatelia chceli vytvárať čo najpriaznivejšie predpoklady. Predovšetkým podnikajú kroky k tomu, aby sa Ekonomický časopis stal spoločným médiom čo najväčšieho počtu ekonómov, ktorí sa chcú podieľať na rozvíjaní ekonomického myslenia a hospodárstva na Slovensku. Dúfajú, že k tomu prispeje už aj rozšírenie redakčnej rady o odborníkov z najrôznejších úsekov ekonomiky a verejného života, ktorí sa budú podieľať na dlhodobom formovaní jeho profilu. S prispením všetkých doterajších priaznivcov Ekonomického časopisu, ako aj tých, ktorých sa nám podarí získavať atraktívnym obsahom časopisu i ďalšími aktivitami, budeme sa usilovať o jeho prijatie aj na nových výskumných pracoviskách, univerzitách, v bankách a vo finančných inštitúciách a inde. Pokúsime sa presvedčiť, že má čo povedať aj pracovníkom v podnikoch, v ustanovizniach verejnej správy aj v regiónoch.

Širšiu akceptáciu časopisu chceme podporiť aj návratom ku kratšej periodicite vydávania – v tomto roku prechodom na desať čísel, a neskôr azda aj na dvanásť. Dúfame, že sa nám podarí redakčnou činnosťou ovplyvniť aj písanie našich autorov. Nechceme nič zľavovať v nárokoch na obsah článkov, radi by sme však, aby aj pri dôraze na rast teoretickej úrovne ostávali – ako sa zvykne hovoriť – čo najčitateľnejšie. V tomto kontexte ide najmä o rozsah statí. Budeme preferovať stručnosť a obmedzovanie nefunkčných podrobností. Pravda, tam kde si problematika článku vynucuje väčší počet stránok, ktoré majú čo povedať, a kde možno očakávať, že ich bude pardonovať aj čitateľ, nebudeme naliehať na krátenie. V zásade však budeme s ohľadom na našich čitateľov apelovať na stručnosť, presvedčivosť a jasnú argumentáciu. Pri jednotlivých číslach sa bude redakcia snažiť o istú obsahovú vyváženosť, ktorá by zohľadňovala rozmanitosť záujmov i aktuálnosť tematiky, a to tak výberom článkov z bežnej ponuky, ako aj priamymi podnetmi autorov. Predpokladáme usporadúvať k závažným problémom semináre a referáty zverejňovať, sledovať výskum na rôznych pracoviskách a získavať autorov k publikovaniu výsledkov v Ekonomickom časopise, príp. niektoré príspevky aj objednávať.

V tomto roku sa bude pozornosť ekonómov celkom iste sústreďovať na témy, ktoré úzko súvisia s našim vstupom do EÚ a s integráciou do jej štruktúr. Budú pravdepodobne pokračovať odhady temp vyrovnávania, prognózy termínov prechodu na spoločnú menu, avšak, ako očakávame, budú sa zvažovať i problémy, ktoré signalizujú výrazné rozdiely cenových hladín a dôchodkovej úrovne, pohyby kapitálu i pracovných síl v EÚ, ovplyvňované týmito rozdielmi, vývoj deficitu obchodnej a platobnej bilancie, schodku štátneho a verejného rozpočtu, a viaceré ďalšie problémy, ktoré podmieňujú integráciu. Dominovať by mali aj aktuálne opatrenia vládnej politiky zamerané na prekonávanie súčasnej ekonomickej nerovnováhy, ktoré sa úzko viažu na pripravované reformy – daňového systému, systému dôchodkového, sociálneho a zdravotného zabezpečenia, ako aj problémy, ktoré sprevádzajú globalizáciu. Ani privatizácia zostávajúcich majetkových komplexov určite nebude mimo našej pozornosti. Uvedené a mnohé ďalšie témy sa určite tiež budú objavovať na stránkach Ekonomického časopisu. Radi by sme však, aby prístup k nim neostával iba pri povrchnom empirizme, aby analýzy a úvahy prenikali k podstate problémov a dochádzali k záverom, ktoré by pomáhali znižovať podiel omylov pri ďalších pokusoch o prekonávanie rôznych bariér a pri hľadaní optimálnych štruktúr.

K obsahovému zameraniu časopisu sa ešte žiada pripomenúť, že základným kritériom uverejňovania je obsahová hodnota článkov – ich podnetnosť, objavnosť, úroveň argumentácie, zaujímavosť a ďalšie aspekty, ktoré by mohli byť pre čitateľov prínosom. Chceme rešpektovať fakt, že obec ekonómov, ak tak môžeme

označiť ľudí, ktorí sa profesionálne alebo z iných dôvodov zaoberajú ekonomikou a sú našimi čitateľmi, tvoria ľudí rozdielnych škôl, ideových a politických smerov. Je však už v tradícii tohto časopisu, že nepreferuje žiadny zo smerov a ponúka svoje stránky rovnako pre všetko hodnotné. Nerobi tak z nejakého alibizmu, ale preto, že práve táto rôznorodosť – najmä ak by sa prejavovala korektnými diskusiami, môže prispievať k poznávaniu súčasného stavu ekonomiky a obohacovať teóriu i prax. Tomuto zameraniu chce *Ekonomický časopis* ostať verný aj v budúcnosti.

K tomu všetkému, čo som tu naznačil pri vykročení do nového ročníka a ďalšieho desaťročia, majú vydavatelia i redakcia časopisu tú najlepšiu vôľu.

Jaroslav Němec
výkonný redaktor